

**ULUSLARARASI
TÜRK DÜNYASI İNANÇ
MERKEZLERİ KONGRESİ
BİLDİRİLERİ**

**23-27 EYLÜL 2002
MERSİN**

ANKARA - 2004

KAPADOKYA'DA ATEŞ KÜLTÜ

Şevket DÖNMEZ*

İÖ 6. yüzyılda, başka bir deyişle Geç Demir Çağı'nda önce Med Krallığı'nın egemenliğine giren Kapadokya daha sonra Akhamenid İmparatorluğu'nun önemli satraplıklarından biri olmuştur¹. Gerçekte, İran kökenli Medler'in dinsel inancı olan ve Akhamenid (Hakhameneş)'lerce de kısmen kabul görmüş bulunan Zerdüştlük² ile bu inancın başta gelen ritüeli olan Ateş Kültü, Kapadokya'da Anadolu'nun diğer bölgelerine göre çok daha güçlü bir şekilde kendine yer bulmuş ve yaşamıştır³. Bunun iki önemli nedeni bulunmaktadır. Birinci neden gerçekte volkanik bir bölge olan Kapadokya'nın, bu özelliği nedeniyle Ateş Kültü'nün yapısına çok uygun olmasıdır. Yani başka bir söylemle, doğasında ateş bulunan bir bölge olan Kapadokya, Ateş Kültü için çekici olmuştur. İkinci neden ise, Kapadokya'nın fiziki coğrafya açısından İran'ı andırması yani yüksek dağlara sahip olmasıdır. Çünkü İran'da Ateş Kültü'nün özellikle yüksek dağlarda ateşgedeleri⁴ olduğu bilinmektedir.

Kapadokya'da Ateş Kültü'ne ait en önemli arkeolojik buluntu ünik bir eser olan bir Ateş Sunağı (Ateştân)'dır. Kayseri ili Bünyan ilçesi sınırları

* Yrd.Doç.Dr. Şevket Dönmez, İÜ Edebiyat Fakültesi, Protohistorya ve Önasya Arkeolojisi Anabilim Dalı, Fen PTT 34459-İstanbul-TÜRKİYE. sdonmez@mail.koc.net.

Bu yazının hazırlanması sırasında yardımlarını gördüğüm Dr. Şehrazat Karagöz ile İran uyruklu arkeoloji doktora öğrencisi Feriit İrevani Gadim'e teşekkürlerimi sunarım.

¹ Baker 1993: 81-90

² Zerdüştlük hakkında geniş bilgi için bkz. Herzfeld 1936: 21-41; Herzfeld 1947; Schwartz 1985: 664-697; Khlopin 1992: 95-116

³ Zerdüştlük ve Ateş Kültü'nün Anadolu'daki durumu için bkz. Bivar 2001: 91-99

⁴ Ateş Kültü ile ilgili yayınlarda ateşgede ve ateşgâh terimlerinin genellikle karıştırıldığı, bu iki mimari terimin aynı anlamda kullanıldığı, bunun da yanlışlıklara ve karışıklıklara yol açtığı görülmektedir. Oysa ki birbirinden farklı anlamlar taşıyan bu iki terimden ateşgede ateş tapınağı, ateşgâh ise bu tapınak içinde yani ateşgedede yer alan ateş sunağı (ateştân)'nın bulunduğu ve ateşin yandığı odadır. Ancak bazen ateşgâhlâr tek başlarına bir yapı olarak da görülmektedirler (Hallier 1972: 285-307). Ateşgede ve ateşgâhlâr hakkında daha geniş bilgi için bkz. Gropp 1969: 147-175

içinde Erciyes/Argaios Dağı'nın⁵ (bkz. Harita) eteklerinde (Res.1) volkanik bir yaylada bulunmuş olan ve K. Bittel tarafından hem Ateş Kültü hem de stilkritik açılarından çok başarılı bir şekilde incelenmiş ve yorumlanmış bulunan bu ateş sunağının⁶ (Res.2-5), günümüz arkeolojik bilgileri de göz önüne alınarak yeniden değerlendirilmesi ve Anadolu ile İran arkeolojisindeki yerinin tam olarak belirlenmesi gerekmektedir.

55 cm yüksekliğinde ve 37 cm genişliğindeki ateş sunağı kalkertaşından yapılmıştır. Sunağın özellikle alt ve üst kısımlarında noksanlıklar görülmektedir. Sunağın altı gövdeden daha geniş iki kademeli bir kaideye sahiptir. Ateş sunağının üstü de altı gibi iki kademeli olarak şekillendirilmiştir. Gövde dikdörtgen prizması biçimindedir ve her dört cephesinde dikey olarak yerleştirilmiş kenar bordürleri içinde bazı küçük ayrıntularla birbirinden ayrılabilen ve sağdan betimlenmiş iri gözlere, iri bir buruna ve sivri bir sakala sahip bir erkek figürü yer almaktadır. Figürün kafasında ensesini örtecek şekilde bir başlık yani tiara⁷ görülmektedir. Figürün üzerinde kandis⁸ olarak isimlendirilen cüppe şeklinde kollu ve uzun bir giysi vardır. Ancak figürün bir dal demeti olduğu anlaşılan bir nesneyi tutan sağ eli ile kolu giysinin dışında betimlenmiştir. Daha yukarıda belirtilmiş olan figürün sol elinin açık parmakları üzerinde bir kase vardır. Ökçeli yüksek bir ayakkabı giymiş olan figürün sağ ayağı ileride sol ayağı geride betimlenmiştir. Figürler sunağın her dört cephesinde de aynı hareketi yansıtmaktadır (Res.2-5).

K. Bittel figürler üzerindeki kıyafetlerin ve dal demetinin verdiği ipuçları ile bu erkek figürünün Ateş Kültü'nde rolü olan bir rahibi yani Mog'u⁹ temsil ettiğini belirtmiş ve kutsal kitap Avesta'da rahiplerin Barsman denilen dallardan, kutsal sayılan bir demet tutarak, dua ve ilahiler okuyarak ibadete katıldıklarını vurgulamıştır.

⁵ Filolojik veriler Orta Anadolu Bölgesi'nin en yüksek dağı olan Erciyes/Argaios'un İÖ 2. Binyıldan itibaren kutsal bir dağ olarak saygı gördüğüne işaret etmektedir (Bossert 1954: 135-137; Laroche 1961: 78; Otten 1973: 120).

⁶ Bittel 1952: 15-20; Bittel 1956: 35-42

⁷ Tiara hakkında geniş bilgi için bkz. Calmeyer/Eilers 1977: 174-182, Abb.3

⁸ Kandis uzun kollu cüppe tarzı bir giysidir. Görülen tüm betimlemelerde kandisler kollu olmalarına karşın giyilmiş haliyle değil de pelerin gibi sırta alınmış şekilde gösterilmiştir. Kandis hakkında daha geniş bilgi için bkz. Speleers 1923: 31, Fig.405-408

⁹ Moglar hakkında geniş bilgi için bkz. Wikander 1946. Mog betimlemeleri için bkz. Schwartz 1985: 696-697; Herzfeld 1988: Fig.314-315

Üzerinde herhangi bir yazı bulunmayan ve İÖ 6. yüzyılın sonu ile İÖ 5. yüzyılın başlarında yapılmış olduğu anlaşılan ateş sunağının tarihlenmesi için K. Bittel, İran'daki ateş sunakları ile bu sunağı karşılaştırmak ve stilkritik yapmak istemiştir. Buna karşın İran'da benzer bir ateş sunağı¹⁰ ele geçmemiş olduğu için, bağlantıları zorunlu olarak Nakş-ı Rüstem¹¹ ve Gızgapan (Qizqapan) kabartmalarında¹² betimlenmiş olan ateş sunakları ile kurabilmiştir. Gızgapan kabartmasındaki ateş sunağı şekil olarak Kapadokya sunağına benzemesine karşın alt ve üst kısımlarının üç kademeli olmasıyla ise farklılık gösterir (Res.6). K. Bittel, ateş sunağı figürlerinin üzerindeki giysilerin Med giysileri olduğunu belirtmiş, ancak bunların Med ya da Akhemenid dönemlerine tarihlendirilen İran anıtlarındakinden biraz daha farklı olduğunu da gözlemlemiştir. Bunlara ek olarak, Mog figürünün sol elinde kase tutmuş olmasının bir Assur resim sanatı özelliği olarak ön plana çıktığını belirtmek gereklidir¹³.

Daha sonra böyle bir sunağın niçin Kapadokya'da bulunmuş olabileceği sorusuna yanıt arayan K. Bittel, söz konusu bu bölgenin Küçük Asya'nın İran etkisine en açık yeri olduğu yorumunu yapmış ve volkanik bir bölge olan Kapadokya'nın ateş kültürünün barınması için bir çekicilik sağladığını ifade etmiştir. Adını Persçe "Güzel Atlar Ülkesi" anlamına gelen "Katpatuka"dan almış olan Kapadokya, İ.Ö. 6. yüzyılın ilk yarısında Med Krallığı'nın kontrolüne girmiş, aynı yüzyılın ikinci yarısından itibaren ise Akhemenid İmparatorluğu'nun önemli satraplıklarından biri olmuştur.

İran'da Zerdüştlük'ün kurucusu olan Zerdüş'tün¹⁴ İÖ 6. yüzyılda yaşamış olduğu düşünülmektedir. Zerdüş'tün kurduğu dinin iki tanrısı vardır. İyilik tanrısı Ahuramazda ve kötülük tanrısı Ahriman. Ateş Kültü, ateşe saygı

¹⁰ İran'da bugüne kadar betimleme içeren hiçbir ateş sunağı ele geçmemiştir. İran'daki ateş sunakları için bkz. Kleiss 1981: 61-64

¹¹ Nakş-ı Rüstem'deki ateş sunağı betimi için bkz. Calmeyer 1987: Fig.2

¹² Huff 1984: Abb. Abb.19; Herzfeld 1988: Fig.313; von Gall 1988: Abb.4, Taf.26

¹³ Reade 1983: Fig. 62, 102-103; Root 1979: Pl.44b

¹⁴ Zerdüş'tün adı Persçe'de "altın develer ile" (Olmstead 1939: 3-6), Helence'de ise "yıldızla tapan (Zoroaster)" anlamındadır. Zerdüş'tün babasının adı Porouchaspa ve annesinin adı "beyaz inekler sağan" anlamına gelen Daughhova idi. Zerdüş'tün ölüm tarihi belli değildir. Ancak Turanlı Bratrok-Rech adındaki bir şahıs tarafından öldürüldüğü iddia edilmektedir.

ve ateş sunakları Akhamenidler'e büyük olasılıkla Medler'den geçmiş olmalıdır. Ateş sunağı üzerinde yer alan Med giysili Mog figürleri bu varsayımı destekleyici nitelikteki kanıtlardır. Amasya/Amasea'lı Strabon'a göre Ateş Kültü'nün Anadolu'ya yayılması Persler'in (Akhamenidler) Sakalar'ı (İskitler) Zile/Zela civarında yenmesiyle başlamıştır. Daha sonra Akhamenidler Zile/Zela'da Anaitis tapınağını yapmışlar ve buradan güneye doğru Kapadokya ve Kilikya'ya bu kültü taşımışlardır (Strabon, Geographika, 11. 8.4). Strabon, Kapadokya'da Mog'ların çok olduğunu ve bunlara ateş kahinleri adı verildiğini, Mog'ların ateş karşısında her gün saatte bir dua okuduklarını bildirmiştir. Strabon Mog'ların ellerinde bir fidan demeti tuttıklarını, başlarında yanakları ve dudaklarını da örten bir çuha giysi giydiklerini de belirtmiştir (Strabon, Geographika, 15.3.15). Strabon'un Mog'lar hakkında vermiş olduğu bilgiler Kapadokya'da bulunmuş olan ateş sunağı üzerindeki Mog figürlerinin özellikleri ile büyük ölçüde örtüşmektedir.

Sonuç olarak bu eser dinsel bir niteliğe sahip olup, sunağın her dört cephesinde de Med giysileri giymiş Mog figürleri yer almaktadır. Ayrıca, bu ateş sunağının çok kaliteli olmayan bir işçilik yansıttığı da görülmektedir. Anlaşılacağı üzere ateş sunağının yapılmasının amacı üzerinde ateş yakılması olmalıdır. Sunak üzerinde yanan ateş de doğal olarak taş üzerinde iz bırakmış olmalıdır. Ancak gerçekleştirdiğim incelemede ve gözlemlerde bu ateş sunağının hiçbir yerinde herhangi bir yanma izine rastlamadım. Bu durumda olasılıkla sunağın üzerinde yakılması gereken ateş, üst kısma konulan metalden ya da taştan bir kabın içinde yakılıyordu. Bu duruma en güzel örnekler Batı İran'da yer alan Taht-ı Süleyman'da ele geçmiş olan ve Sasani Dönemi'ne tarihlenen bir ateş sunağının rekonstrüksiyonunda¹⁵ (Res.7) ve yine Sasani Dönemi'ne ait bir sikkenin üzerinde¹⁶ (Res.8) görülmektedir. Başka bir olasılık ise, sunağın yapıldıktan sonra iyi olmayan işçiliği nedeniyle beğenilmeyip hiç kullanılmamış olmasıdır.

Bu sunak, Erciyes/Argaios Dağı'nın Ateş Kültü inancında önemli bir yeri olduğuna ve dağ civarında ateşgedeler ya da ateşgahlâr bulunduğu işaret etmektedir. Ayrıca Akhamenid ordularının, askerlerinin inançlarını kuvvetlendirmek amacıyla sefere çıkmadan önce olduğu gibi, gidilen yerlerde de geçici ateşgahlâr kurdukları ve buralarda ayinler yaptıkları bilinmektedir. Bu sunak belki de böyle bir ayinden sonra da bırakılmış olabilir.

¹⁵ Naumann 1967: Abb.6; Naumann/Naumann 1976: Abb.11b

¹⁶ Gropp 1969: Abb. Abb.11

Akhamenidler'in önemli satraplık merkezlerinden biri olan ve Balıkesir'in Bandırma ilçesi sınırları içinde yer alan Aksakal Beldesi'nin 8 km, Ergili Köyü'nün ise 2 km batısında bulunan Hisartep/Daskyleion'da ele geçmiş bulunan, Mog figürleri ve ateş sunağı betimleri içeren iki kabartma çok önemlidir. İlk kabartma, Hisartep üzerindeki eski bir duvarda devşirme malzeme olarak kullanılmış halde dururken, 1910 yılında Müze-i Hümayun (bugünkü İstanbul Arkeoloji Müzeleri) uzmanı Th. Macridy Bey tarafından müzeye taşınmıştır. Ateş sunağı betimi içermesi bakımından çok önemli olan ve mermerden yapılmış bulunan ve bir kurban ayini sahnesini yansıtan bu kabartmanın sol tarafında üç kademeli bir ateş sunağı görülmektedir¹⁷.

¹⁷ İÖ 5. yüzyılın son çeyreğinde yapılmış olan bu kabartmada yanyana betimlenmiş olan iki erkek figürü birbirlerine çok benzemektedir. Bu figürlerin giysileri Med stilindedir. Figürlerin üzerinde uzun kollu tunikler vardır. Bu tunikler uçları bir düğümden sonra diz kapaklarına kadar uzanan uzun bir kuşakla sıkılmıştır. Figürlerin sırtlarında birer kandis bulunmaktadır. Elbise kolları gayet net olarak işlenmiş olan figürlerin başlarında yüz ve ağızlarını örten, çene altında kapanmış birer tiara vardır. Soldaki şahsın dalgalı sakalı başlığının altından görülmektedir. Gözü cepheden gösterilmiş olan bu figürün alın kısmında saçın betimi olduğu anlaşılan birkaç çizgi yer almaktadır. Soldaki figürün diğerinden daha yaşlı bir şekilde betimlenmiş olduğu açıkça görülmektedir. Bu figür sol kolunu yatay olarak kaldırmıştır ve elinde uca doğru genişleyen silindirik şeklinde bir alet tutmaktadır. Bu figürün sağ kolu sol koluna göre daha yüksek konumdadır. Sağ elinin parmaklarını açmış, avuç ayası çizgilerine varıncaya kadar açık bir şekilde işlenmiş olan bu figürün elinin baş parmağı ikinci figürün ağız hizasındadır. Sağda bulunan ikinci şahsın sakalı yoktur. Bu figürün alnında bir kahkül görülmektedir. Soldaki figür gibi sol elinde uca doğru genişleyen silindirik biçimli bir alet tutan sağdaki figür diğerine göre daha genç bir şekilde betimlenmiştir. Gözü diğeri gibi cepheden gösterilmiş olan bu figürün giysisinin kolları diğer figüre oranla daha kıvrımlı bir şekilde gösterilmiştir. Kabartmanın orta bölümünde iki boynuzu da gösterilmiş ve kesilerek gövdesinden ayrılmış olduğu anlaşılan bir boğa başı ile bunu sol tarafında yine aynı işleme uğramış bir koç başının öne doğru meyilli alçak bir platform üzerine konulmuş oldukları açıkça görülmektedir. Bu platformun koşut çizgilerle belirtilmiş çitelerin iki yerinden daha kalın olarak betimlenmiş başka iki çitanın dikey olarak tutturulmalarıyla oluşturulmuş olduğu anlaşılmaktadır. Kabartmanın sol tarafında ise diğer figürlere göre derinliği daha fazla olarak belirtilmiş bir ateş sunağı betimi yer almaktadır. Üç kademeli olarak işlenmiş olan bu ateş sunağı Kapadokya'da bulunmuş olan ateş sunağı ile açık bir şekilde benzerlik göstermektedir. Bu kabartma temel olarak bir kurban ayini sahnesini yansıtmaktadır. Çünkü kabartmada her iki figürün de sol ellerinde görünen uca doğru genişleyen silindirik biçimli aletlerin kurban ayininde kullanılmış oldukları bilinmektedir. Bu figürlerin kurban sahiplerini mi yoksa Mog'ları mı yansıttığı konusu ise halen tartışmalıdır. Mendel 1912: vol. III, 570-572, No. 1357 (2361); Macridy 1913: 348-352, Taf.VI-II/351, Abb.4; Borchhardt 1968: Taf.57; Karagöz 1992: Taf.10; Nollé 1992: Taf.15c; Borchhardt 2000: Fig.5.62

Yine ateş sunağı betimi içeren ikinci kabartma¹⁸ ise E. Akurgal'ın Hisartep/Daskyleion'da yaptığı kazılar sırasında ele geçmiş ve İstanbul Arkeoloji Müzeleri'ne getirilmiştir.

Hisartep/Daskyleion'da bulunmuş olan ve ateş sunağı betimi ile Mog figürleri içeren söz konusu bu kabartmalar dışında, diğer ve önemli bir Mog figürü ise yine Hisartep/Daskyleion'da ele geçmiş bir bulla üzerinde görül-

¹⁸ İÖ 5. yüzyıla tarihlendirilen bu kabartma yaklaşık olarak dikdörtgen şeklinde olup parçalanmış bir halde ve bazı parçaları da noksan bir durumda ele geçmiştir. Söz konusu kabartma daha sonra tümlenerek iyi bir duruma getirilmiştir. Kabartmada sol tarafta yer alan bir ateş sunağı karşısında duran bir erkek figürü görülmektedir. Ayakta durmakta olan ve soldan betimlenmiş olan figürün sağ ayağı önde, sol ayağı ise biraz daha geridedir. Sağ kolunu hafif kaldırmış bulunan ve elinde kutsal dal demeti olan Barsman tuttuğu açıkça görülen ve sol kolu sağ kolundan daha aşağıda gösterilmiş olan figürün yüzü noksan olduğu için yalnızca sakalının ucu görülebilmektedir. Figürün giysileri Med stilinde olup, bunlar uzun kollu ve dizlerinin altına kadar devam eden bir tunik ile bunun üzerinde sırtına almış olduğu ve tunikten daha uzun olan kandistir. Figürün karşısında görülen ateş sunağı kadesiz olarak betimlenmiştir ve figür ile aynı zemin seviyesinde yer almaktadır. Ateş sunağının yüksekliğinin figürden biraz daha fazla olduğu görülmektedir. Ateş sunağı dikdörtgen ve içe doğru oyuntulu üç kademeli bir görünüm yansıtmaktadır. Ortasında yer alan yatay bir çıkıntı bant ile ikiye ayrılmış bir şekildedir. Ateş sunağının alt sağ ucundan figürün sol eli hizasına doğru ince ve kabark bir hat giderek yükselmektedir. Bu hat sonra yine yükselecek ateş sunağına dönmekte ve bir sunak önü çıkıntısı meydana getirmektedir. Boyalı olduğu anlaşılan bu kabartmada bugün yalnızca figürün yaka kenarları hariç kandise ve ayakkabısı ile tunik önünün küçük bir bölümü kırmızıdır. Kabartmada saygı gösterir bir durumda betimlenmiş olan erkek figürü stil açısından Kapadokya ateş sunağının her dört tarafında bulunan Mog figürlerine çok benzemektedir. Bu nedenle bu kabartmadaki figürün de bir Mog'u yansıttığı açık bir şekilde anlaşılmaktadır. Aradaki tek fark Barsman tutan sağ elin Kapadokya sunağındaki Mog figürünün sağ eline göre daha yukarıda belirtilmiş olmasıdır. Bu kabartmadaki Mog figürü, Hisartep/Daskyleion'da bulunan ve bir boğa kurbanı törenini betimleyen kabartmadaki figürler ile de karşılaştırılabilir. Boğa kurbanı sahnesi içeren kabartmadaki Mog ya da kurbanların sahipleri olarak değerlendirilebilecek figürler duruş ve giysileri ile bu kabartmanın ve dolayısı ile de Kapadokya ateş sunağının Mog figürüne benzemektedirler. Çünkü kurban sahnesi içeren kabartmada yanyana görülen iki erkek figürünün birer tiaraları vardır. Bu figürlerden yaşlı görünüme sahip olan öndekinin tiarasının altında sakalının ucu görülmektedir. Boyalı kabartmada görülen sakal ucuna sahip Mog figürü de böyle bir tiara ile gösterilmiş yaşlı görünümlü bir Mog olabilir. Kurban töreni sahnesinde görülen üç kademeli ateş sunağı, boyalı kabartmadaki ateş sunağından farklı olarak figürlerden daha alçak bir şekilde betimlenmiştir. Karagöz 1992: Taf.11; Nollé 1992: Taf.14a

mektedir¹⁹. Bu bulla üzerindeki Mog figürünün de giysisi, elinde yer alan Barsman'ı tutuşu ve genel duruşu hem Kapadokya ateş sunağındaki Mog figürlerine ve hem de Hisartepe/*Daskyleion*'da bulunmuş olan boyalı kabartmadaki Mog figürüne çok benzemektedir.

Kapadokya'da bulunmuş olan ateş sunağının varlığı ve bu sunağa benzeyen Hisartepe/*Daskyleion* kabartmalarındaki bu ateş sunakları betimleri ile yine Hisartepe/*Daskyleion*'da bulunmuş olan bir bulla üzerindeki Mog figürü, Zerdüştlük inancı ve bu inancın başta gelen bir ritüeli olan Ateş Kültü'nün Kapadokya ve Anadolu'da Geç Demir Çağı'nda güçlü bir şekilde varlığını sürdürmüş olduğunu arkeolojik bulgularla açıkça kanıtlamaktadır.

Ateş Kültü'nün Anadolu'da Akhamenidler'den sonra da uzun yıllar yaşamış olduğuna dair ipuçları bulunmaktadır. Örneğin, K. Erdmann, Erzincan ili Tercan ilçesinde bulunan Mama Hatun Kümbeti'ni çevreleyen daire şeklindeki çevre duvarının bir Sasani ateş tapınağının kalıntısı olabileceğini ileri sürmüştür. K. Erdmann'a göre hiçbir Selçuklu kümbetinde böyle bir çevre duvarı bulunmaması ve yaklaşık 5 m yüksekliğindeki duvarın iç yüzünde yer alan 1.25 derinliğindeki 11 adet kemerli nişin yuvarlak planlı açık bir avluya açılması, burasının bir Sasani ateş tapınağının kalıntısı olduğuna işaret etmektedir²⁰.

Zerdüştlük günümüz İran'ında çok zayıf da olsa hala yaşamaktadır. Orta İran'da yer alan Yezd kentinde sayıları az olmakla birlikte dinsel inançlarını yaşatan ve ibadetlerini ateşgedelerinde sürdüren Zerdüştlükler olduğu bilinmektedir²¹.

---

¹⁹ Akurgal 1956: Pl.XII/b (üst sırada soldaki bulla); Mellink 1988: Fig.12/b

²⁰ Erdmann 1967: 3045-3049

²¹ Gropp 1971: 273-284; Green 2000: 115-122

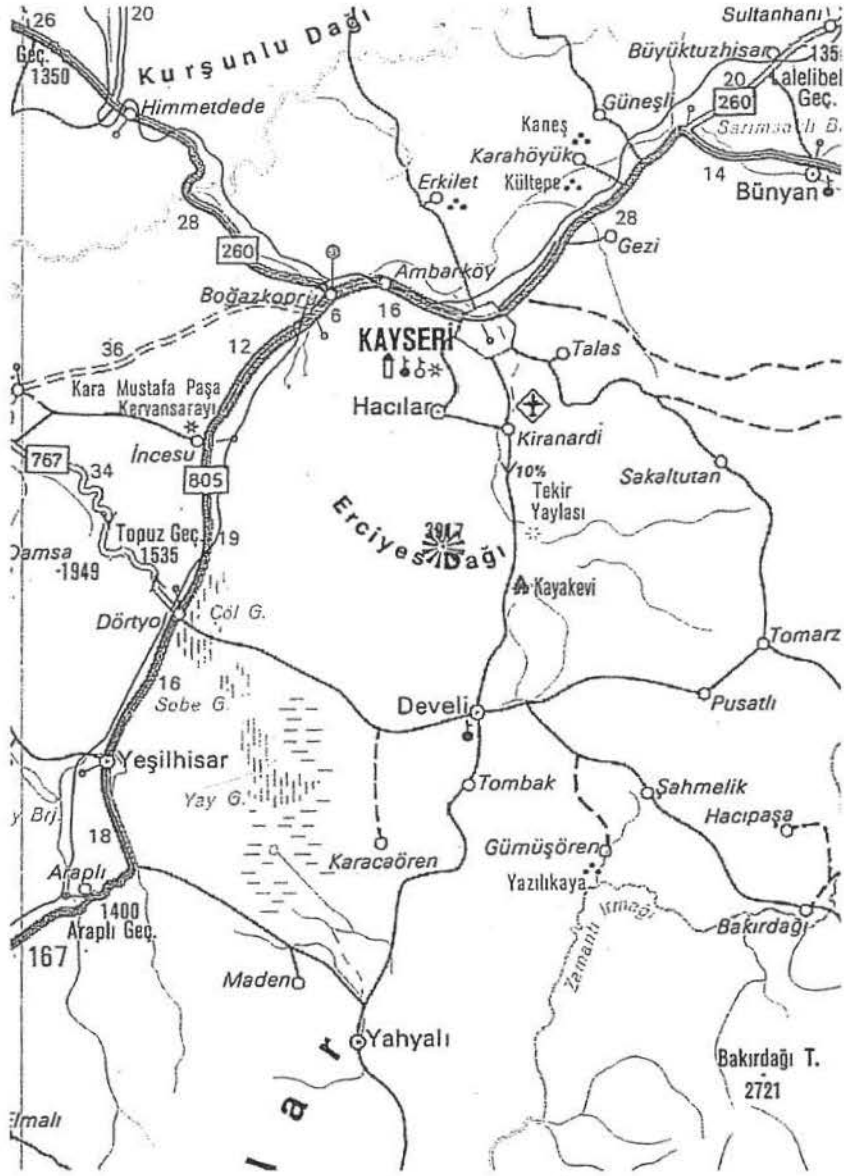

KAYNAKÇA

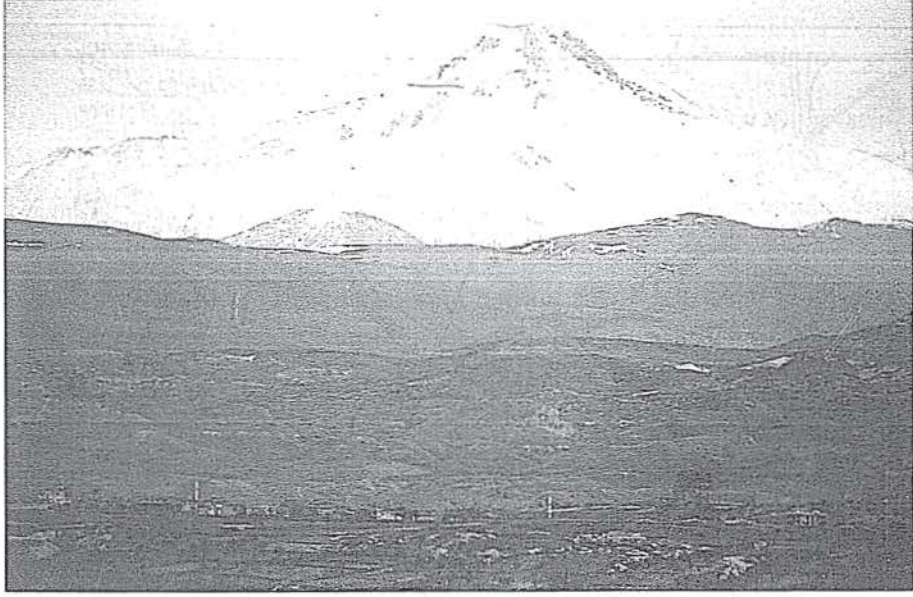
- Akurgal 1956: E. Akurgal. "Recherches Faites a Cyzique et a Ergili. Au sujet de la da te de l'expansion ionienne/Kyzikos ve Ergili Araştırmaları. İon Yayılışının Tarihi Hakkında", **Anatolia I**, Ankara: 15-25, 43-51
- Baker 1993: J.M. Baker. "The Ancient Persian Satrapies ans Satraps in Western Anatolia", **Archaeologische Mitteilungen aus Iran 26**, Berlin: 81-90
- Bittel 1952: K. Bittel. "Ein persischer Feueraltar aus Kappadokien", **Festschrift für Otto Weinreich**. Berlin: 15-20
- Bittel 1956: K. Bittel. "Kapadokyada Bulunan Bir Ateş Sunağı", **Türk Arkeoloji Dergisi VI-2**, Ankara: 35-42
- Bivar 2001: A.D.H. Bivar. "Magians and Zoroastrians. The Religion of the Iranians in Anatolia", **Achaemenid Anatolia. Proceedings of the First International Symposium on Anatolia in the Achaemenid Period**. (Bandırma, 15-18 Ađustos 1997) Leiden: 91-99
- Boardmann 2000: J. Boardmann. **Persia and the West**. London
- Borchhardt 1968: J. Borchhardt. "Epichorische, gräko-persisch beeinflusste Reliefs in Kilikiene", **Istanbuler Mitteilungen 18**, Tübingen: 161-211
- Bossert 1954: H.T. Bossert. "Die hethitische Felsrelief bei Hanyeri", **Orientalia N.S. 23**, Roma: 129-149
- Calmeyer 1987: P. Calmeyer. "Greek Historiography and Achaemenid Reliefs", **Achaemenid History II. The Greek Sources** (Ed. H. Sancısı-Weerdenburg ve A. Kuhrt). Leiden: 11-26
- Calmeyer/Eilers 1977: P. Calmeyer ve G. Eilers. "Vom Reishut zur Kaiserkrone: A. Das Wortfeld B. Stand der archäologischen Forschung zu den iranischen Kronen", **Archaeologische Mitteilungen aus Iran N.F. 10**, Berlin: 153-190
- Erdmann 1967: K. Erdmann. "A Contribution to the Problem of the Sasanian Fire Temple", **A Survey of Persian Art. From Prehistoric Times to the Present. Vol. XIV. New Studies 1938-1960 Proceedings. The IVth International Congress of Iranian Art and Archaeology Part A** (24 April-3 May); (Ed. A.V. Pope), New York: 3045-3049

- Green 2000: N. Green. "The Survival of Zoroastrianism in Yazd",
Iran XXXVIII, London: 115-122
- Gropp 1969: G. Gropp. "Funktion des Feuertempels der Zoroastrier",
Archaeologische Mitteilungen aus Iran N.F. 2, Berlin: 147-175
- Gropp 1971: G. Gropp. "Die rezenten Feuertempel der Zarathustrier",
Archaeologische Mitteilungen aus Iran N.F. 4, Berlin: 263-288
- Hallier 1972: U.W. Hallier. "Fort, Atasgah und Chahar Taq von Nakhlak überreste
ner sasanidischen Bergbaussiedlung", **Archaeologische
Mitteilungen aus Iran N.F. 5**, Berlin: 285-307
- Herzfeld 1936: E.E. Herzfeld. "Die Religion der Achaemeniden", **Revue de
L'Historie Des Religions CXIII/1**, Paris: 21-41
- Herzfeld 1947: E.E. Herzfeld. **Zoroaster and His World**. Princeton
- Herzfeld 1988: E.E. Herzfeld. **Iran in the Ancient East**. New York
- Huff 1984: D. Huff. "Das Felsrelief von Qir (Farsa)", **Archaeologische
Mitteilungen aus Iran 17**, Berlin: 221-247
- Karagöz 1992: Ş. Karagöz. **Kleinasiatische – Gräko-Persische Kunstwerke im
Archäologischen Museum von Istanbul**. (Yayınlanmamış Doktora Tezi)
Viyana
- Khlopin 1992: I.N. Khlopin. "Zoroastrianism-Location and Time of Its Origin", **Ira-
nica Antiqua XXVII**, Gent: 95-116
- Kleiss 1981: W. Kleiss. "Bemerkungen zu Achaemenidischen Feueraltären",
Archaeologischer Mitteilungen aus Iran 14, Berlin: 61-64
- Laroche 1961: E.Laroche. "Etudes de toponymie anatolienne", **Revue Hittite et Asi-
anique XIX/69**, Paris: 57-98
- Macridy 1913: T. Macridy. "Reliefs Gréco-Perses de la Région de Dascylion", **Bul-
letin de Correspondence Hellenique XXXVII**, Athens: 340-358
- Mellink 1988: M.J. Mellink. "Anatolia", **The Cambridge Ancient History. Vol. IV.
Persia, Greece and the Western Mediterranean. c. 525 to 479 B.C.**
Cambridge: 211-233

- Mendel 1912: G. Mendel. **Musées Impériaux-Ottomans. Catalogue des Sculptures grecques, romaines et Byzantine.** Vol.II, Istanbul
- Naumann 1967: R. Naumann. "Sasanidische Feueraltäre", **Iranica Antiqua VII. Mélanges Ghirshmann II.** Gent: 72-76
- Naumann/Naumann 1976: R. Naumann ve E. Naumann. **Takht-ı Suleimann. Ausgrabung des Deutschen archäologischen Instituts in Iran.** München
- Nollé 1992: M. Nollé. **Denkmäler vom Satrapensitz Daskyleion. Studien zur graeco-persischen Kunst.** Berlin
- Olmstead 1939: A.T. Olmstead. "Zoroaster", **Review of Religion IV,** New York: 3-6
- Otten 1973: H. Otten. "Harga", **Realexikon der Assyriologie und Vorderasiatischen Archäologie 4,** Berlin: 120
- Reade 1983: J. Reade. **Assyrian Sculpture.** London
- Root 1979: M.C. Root. "The King before Ahuramazda and the Fire Altar", **The King and Kingship in Achaemenid Art. Essays the Creation of an Iconography of Empire. Acta Iranica 19.** (Ed. M.C. Root) Leiden: 162-181
- Schwartz 1985: M. Schwartz. "The Religion of Achaemenian Iran", **The Cambridge History of Iran. Vol. 2. The Median and Achaemenian Periods.** Cambridge: 664-697
- Speleers 1923: L. Speleers. **Le Costume Oriental Ancien.** Bruxelles
- von Gall 1988: H. von Gall. "Das Felsgrab von Qizqapan. Ein Denkmal aus dem Umfeld der Achämenidischen Königsstrasse", **Baghdader Mitteilungen 19,** Berlin: 557-582
- Wikander 1946: S. Wikander. **Feuerpriester in Kleinasien und Iran.** Lund

Harita

Resim 1: Erciyes Dağı'nın Genel Görünüşü

Resim 2: Kapadokya Ateş Sunağı

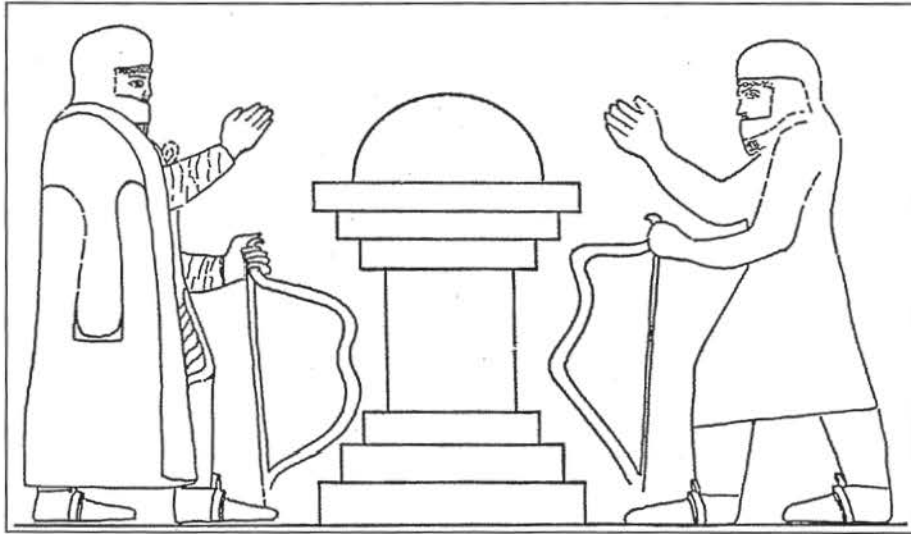
Resim 3: Kapadokya Ateş Sunağı

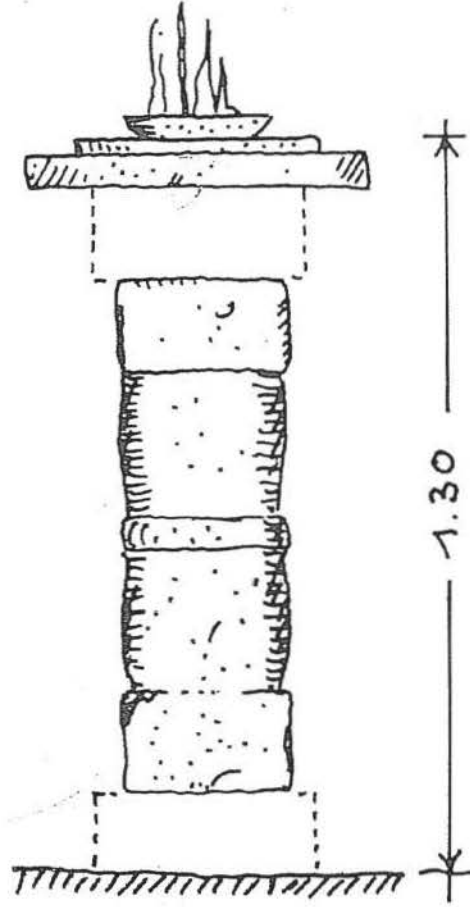
Resim 4: Kapadokya Ateş Sunağı

Resim 5: Kapadokya Ateş Sunağı

Resim 6: Gızgapan Kabartması'ndaki Ateş Sunağı Betimi ve Mog Figürleri

Resim 7: Taht-ı Süleyman'da Ele Geçmiş Bir Ateş Sunağı'nın Rekonstrüksiyonu (Naumann/Naumann 1976: Abb.11b)

Resim 8: Bir Sasani Sikkesi Üzerinde Yer Alan Ateş Sunağı Betimi (Gropp 1969: Abb.11)